

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра тюркської філології

Курсова робота
з тюркської філології на тему:

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ
ТУРЕЦЬКОМОВНОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Студентки групи Птур 15-21
Факультету східної і слов'янської філології
денної форми здобуття освіти
Освітньої програми:
Турецька мова і література та переклад,
друга східна мова, західноєвропейська мова
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.068 Східні мови та
літератури (переклад включно),
перша – турецька
Русевої Діани Емілівни

Науковий керівник:

доц. Пілик В.В.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	6
1.1 Основні підходи до визначення поняття «термін».....	6
1.2 Поняття термінології та терміносистеми в сучасному мовознавстві.....	12
1.3 Класифікація філософської термінології.....	22
Висновки до Розділу 1	22
РОЗДІЛ II. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	25
2.1 Структурні особливості турецької філософської термінології.....	25
2.2 Семантичні особливості турецької філософської термінології.....	33
Висновки до Розділу 2	32
ВИСНОВКИ	33
ÖZET	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	35
ДОДАТКИ	36

ВСТУП

На сьогоднішній день усі професійні термінології є актуальними, **актуальність** теми дослідження полягає в тому, що вона зумовлена насамперед загальною спрямованістю сучасних досліджень на вивчення філософської термінології, а також необхідністю її опрацювання, виявлення особливостей структури та семантики. Термінологія стала широковідома в тих виданнях, зміст яких є зрозумілий студентам та є максимально структурним.

Проте, уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання філософського терміна, створення філософських термінів є досить складною справою. Зауважимо, що філософська термінологія, незважаючи на такий надзвичайно широкий і абсолютний порядок, ніколи не створювала цілісної чи свого часу раціонально організованої та систематизованої термінології, вона «завмерла» в своєму розвитку. Філософські ідеї дуже індивідуалістичні за своїм змістом, вони не мають суто «чорної» або суто «білої» думки, а мають навіть «сіру» думку, за яку можна навіть бути засудженим у нашому суспільстві. Джерело філософських термінів можна простежити в глибинах народної мови та міфології, яка вивчає взаємозв'язок між тілом та розумом. Ф. Ніцше, зазначив: «Філософи повинні не просто приймати дані їм концепти, щоб начистити їх до блиску; треба насамперед самим їх виробляти, творити, утверджувати й переконувати людей користуватися ними» (Ф. Ніцше, цит. за: 2, стр. 14). Таким чином, постійно з'являються нові терміни (філософські неологізми). Багато з них є перевіреними часом словами їхніх авторів, частина з яких рано чи пізно входить до основного фонду загальноприйнятих філософських термінів, а частина так і не виходить за межі індивідуального лексикону того чи іншого філософа або його прихильників.

У підсумку, філософська термінологія сьогодні є важливою ділянкою спеціальної лексики, основою фахової мови філософії. Без її наукового опрацювання та термінографічної кодифікації (див. детальніше додаток Б. «З

історії філософської термінографії (світовий та український досвід)») неможливий подальший розвиток філософської думки.

Терміни та їх особливості вивчали такі вчені, як:

Н. Д. Бабич, І. Г. Верхратський, М. В. Скаб, Н. І. Рудьова, О. О. Бесклетна, О. Б. Курило, О. Б. Гургула, Н. Г. Іщенко, А. Т. Кияк, В. І. Литовченко, Д. Смужаниця, М. Драй-Хмара, Л. М. Томіленко, М. Г. Пежанський, К. Л. Ріхтер та ін.

Термінологію турецької мови досліджували:

С. В. Серета, Б. Л. Думанська, І. Л. Покровська, О. П. Локота та ін.

Об'єктом дослідження є філософська термінологія сучасної турецької мови.

Предмет – структурні та семантичні особливості філософської термінології у сучасній турецькій мові.

Мета дослідження – розглянути структурні та семантичні особливості філософської термінології у сучасній турецькій мові та їх класифікацію.

Ця мета дослідження вимагає виконання наступних **завдань**:

- визначити зміст поняття «термін»;
- з'ясувати значення поняття «термінологія» та «терміносистема» у сучасному мовознавстві;
- описати тематичні групи класифікації філософської термінології;
- установити структурні особливості турецької філософської термінології;
- установити семантичні особливості турецької філософської термінології.

У ході роботи використовувалися такі **методи** дослідження: метод аналізу словникових дефініцій – для з'ясування значення досліджуваних термінологічних одиниць; метод компонентного аналізу – для опису структури та семантики філософських термінів-словосполучень фахових мов; метод перекладознавчого аналізу – задля вивчення турецького перекладу філософських термінів.

Матеріалами для даної наукової розвідки є філософський турецькомовний словник «FELSEFE TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ» (Prof. Dr. Bedia Akarsu).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно вперше підкреслює та пояснює семантичні та структурні особливості філософських термінів у сучасній турецькій мові.

Теоретичне значення даної роботи полягає у тому, що її теоретичні положення та висновки можуть бути використані для формування найбільш повного уявлення про значення структурних та семантичних особливостей сучасних турецьких філософських термінів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його матеріали можуть бути корисними у науково - дослідницькій роботі студентів, а також у ході викладання курсів із загального мовознавства, лексикології, стилістики, практичного курсу перекладу з турецької мови тощо.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

1.1 Основні підходи до визначення поняття «термін»

Сучасна лінгвістика вважає, що термінологічна точність є основним засобом досягнення зрозумілості у професійному спілкуванні. Точність терміна означає, що він відображає характеристики поняття, на яке посилається, у правильному або принаймні неспотвореному словниковому значенні. При спотворенні або неправильній інтерпретації концептуальних ознак терміна виникає ситуація комунікативної неточності. Усі дослідники сходяться на думці, що однозначність у термінології передбачає впорядкованість і точність, а отже, високу інформативність термінологічної системи. Однак у сучасних науках, що розвиваються, де поняттєва система ще недостатньо сформована, а також у науках з давньою історією, пов'язаних з виробництвом, не можна говорити про повну точність і однозначність, оскільки поняттєва система недостатньо впорядкована. Точність терміна як системи однозначних слів означає відсутність синонімів. Однак у реальності терміни часто бувають багатозначними, оскільки одне слово «термін» може використовуватися для опису різних понять, або, навпаки, для одного поняття може існувати два чи більше синонімів.

Тому точність і однозначність термінології - це лише ідеал і тенденція, до якої повинна прагнути немає значення яка термінологія. У свою чергу, Т. Р. Кияк (13) переконаний в тому, що терміни позначають глибокі наукові поняття, на відміну від звичайних слів, які позначають повсякденні, примітивні поняття. Ми схильні вважати, що слова, які стають членами термінологічної системи, втрачають своє попереднє емоційне забарвлення і стають стилістично нейтральними внаслідок зміни значення.

Проте, системність терміна розуміють по-різному, на наш погляд термін може існувати лише як елемент термінологічної системи. Упорядкована сукупність термінів, яка адекватно виражає понятійний апарат теорії, що

описує певну спеціальну галузь людських знань або діяльності. Термін – це динамічний елемент, який функціонує в живій мові і постійно піддається змінам, серед основних його характерних ознак слід виділити такі:

- точність
- дефінітивність
- системність
- номінативність
- стилістична нейтральність
- мотивованість

О. Д. Пономарів, наприклад, дає таке визначення: « Термін — це одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови й підпорядковується її законам» (О. Д. Пономарів 20, 91).

Більш поширеним і легітимним способом творення термінів є запозичення з інших мов. Саме через відмінності в історичних умовах терміни запозичуються з різних мов на різних етапах суспільного розвитку. Таким чином, музична та комерційна термінологія в основних європейських мовах має переважно італійське походження (легато, адажіо, анданте, банк, авізо, лоро, альпарі), театральна та поштова — французького (антракт, партер, афіша, кур'єр, бандероль), спортивна — англійського (футбол, спорт, чемпіон, ринг).

Особливим типом запозичень є використання слів і словотвірних моделей з грецької та латинської мов. Такі терміни утворюються на різних етапах розвитку мови і в різних термінологічних галузях.

Окремим випадком термінотворення є запозичення одиниць з інших наукових дисциплін. У цьому випадку терміни часто набувають нових значень (наприклад, "морфологія" в лінгвістиці та біології, "мовлення" в лінгвістиці, риториці, психології, фізіології та медицині тощо). І. С. Квитко, спираючись на різні визначення, пропонує цікаву «сумарну» дефініцію: „Термін — це слово

чи словесний комплекс, що співвідноситься з поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), що вступають у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами і утворюють разом з ними в кожному окремому випадку та в певний час замкнену систему, що характеризується високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю“ (І. С. Квитко 1976, с. 21). Терміни, хоч і є частиною словникового складу мови, суттєво відрізняються від загальноживаної лексики. Сьогодні логічніше стверджувати про існування мови науки, в якій позиціонується мова техніки. Сучасна науково-технічна термінологія має кілька вимог до термінології.

Найважливіші з них такі:

- термінологія повинна відповідати правилам і нормам певної мови.
- термін має бути системним.
- термін має властивість визначеності, тобто кожен термін порівнюється з іншим визначенням, яке є чітким і сфокусованим на відповідному понятті.
- термін характеризується відносною незалежністю від контексту.
- терміни повинні бути короткими, але ця вимога часто суперечить вимозі точності, тобто повноти терміну.
- терміни не повинні бути багатозначними (тут слід уточнити одну важливу річ: однозначність має бути досягнута в межах однієї терміносфери, оскільки полісемія термінів є досить поширеним явищем на рівні деяких субмов).
- термінологія має бути евфемістичною (тобто милозвучною), тому створення термінів, похідних від діалектів, жаргонів та варварських мов, не повинно заохочуватися.

Водночас термін є ізольованою, самостійною, "вибраною" одиницею загальноживаної мови, яка не має властивостей, притаманних лише їй, а є автентичною частиною загальної структури мови, де властивості терміна є більш визначеними та скоординованими відповідно до вимог фахової комунікації та взаєморозуміння. Таким чином, можна говорити про

термінологічні властивості порівняно із загальноповживаною мовою, а не про повну відсутність тієї чи іншої ознаки в межах диференційної сфери мови. Ми можемо говорити про бажану характеристику термінологічної одиниці, але не можемо вважати її неповноцінною чи непотрібною лише тому, що вона не має цієї характеристики, навіть якщо термін тривалий час використовується його користувачами.

Питання дефініції терміна є полемічним уже не один десяток років, але ніхто не може дійти спільної думки у цьому питанні не тільки тому, що існує декілька підходів до визначення терміна, які застосовуються при його аналізі, а й через бажання вчених розширити межі функціонування та властивості терміна. У філософському словнику подається таке визначення терміна: слово чи словосполучення, що позначає спеціальне поняття якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя.

Загалом виділяють чотири різних напрями у вивченні терміна: відповідно до першого, номінативно-семасіологічного, напряму термін розглядається у межах загальнолітературної мови як слово, яке має всі властивості слова як лексичної одиниці, тобто такої одиниці, яка не має певних специфічних властивостей ні у формі, ні у змісті. Другий підхід – системноструктурний (чи структурно-семантичний), що спирається на системні явища. Згідно третього, функціонального, підходу термін характеризують з точки зору його функціонування і функцій. Відповідно до когнітивного підходу термін вивчається як ментальне явище, пов'язане зі способами отримання, збереження й обробки інформації мозком людини. Ґрунтовніший розгляд вищеназваних підходів дасть нам відповідь на питання, який з цих напрямів є найбільш актуальним на сьогодні та найточніше виражає поняття "термін". З позиції ономасіології і семасіології термін розглядається як мовна одиниця, що зовсім не відрізняється від звичайного слова, і реальна, об'єктивна відмінність між цими двома типами слів існує як відмінність позамовна. Якщо слово загальнопоширеної, неспецифічної лексики співвідноситься із загальновідомим

об'єктом, то слово термінологічної лексики співвідноситься з об'єктом специфічним, відомим тільки обмеженому колу осіб-спеціалістів (Anonymus, 3: 257).

Поширеними є також твердження, що "все, що стосується слова взагалі, є обов'язковим і для терміна, якщо термін слово. Нехай термін не "просто слово", нехай це "незвичайне слово", нехай він розумний (а слова можуть бути і безглузді), нехай його можна "раціоналізувати", і навіть – *horribile dictum* – "придумати". Для терміна з точки зору системності мови характерні всі ті ж властивості, що і для слова загальноживаної лексики, наприклад, для іменника-слова та іменника-терміна властиві однакові морфологічні характеристики, такі як категорія роду, числа, відмінка. Спільні властивості мають між собою терміни і нетерміни, що належать до однієї частини мови: "термінологія як сукупність слів – це "слуга двох господарів": системи лексики і системи наукових понять (Anonymus, 4: 334). Це ж саме можна сказати і про термін, адже до нього висуваються не тільки вимоги як до одиниці системи мови, а й як до одиниці системи наукових понять, а це означає, що терміном не може бути і не є будь-яке слово. Спеціальна лексика характеризується не лише сукупністю вимог, а й такими ознаками, які їх доповнюють:

- вторинним використанням лексичних одиниць, що розвиваються на основі їх першопочаткового загального використання;
- спеціальним використанням штучних позначень;
- обмеженістю сфери використання;
- неможливістю прямого перекладу на інші мови;
- неможливістю довільних заміन окремих елементів без погодження з традицією галузі.

Отже, термін має всі ті ж властивості слова як лексичної одиниці, але оскільки до нього висувається така велика кількість вимог, то він повинен мати певні специфічні ознаки, які не мають слова загальноживаної лексики.

При визначенні терміна ми спираємося на низку тверджень, яка відображає мовні, позамовні, закономірні та специфічні особливості терміна.

У межах системно-структурного чи структурно-семантичного підходу ми визначаємо термін як слово чи словосполучення, що має спеціальне значення та обов'язково виступає одиницею терміносистем, де вступає в системні зв'язки з іншими лексичними одиницями.

Функціональний підхід до визначення терміна підкреслює, що термін – це поняття функціональне, оскільки терміни – це, передусім, слова, але слова в особливій функції. Особлива функція – це найменування, причому в цій особливій функції виступають як звичайні, загальноживані слова, так і науково-теоретичні терміни. При цьому виділяються чотири позиції до визначення терміна, які базуються на функціях, що виконує термін:

- термін – це слово з дефінітивною функцією, тобто слово, що визначає поняття;
- термін – це слово з функцією найменування поняття;
- термін – це слово, що виражає специфічне поняття;
- термін – це слово, що означає спеціальне поняття.

Термін розглядається як когнітивно-інформаційна структура (когнітивний підхід), в якій акумулюється виражене в конкретній мовній формі професійно-наукове знання, накопичене людством за увесь період його існування (Anonymus, 15: 25). . Ми погоджуємось з цим, оскільки термінологія є одним із засобів фіксації, зберігання, оновлення та передачі інформації.

Отже, ми вважаємо, що жодне визначення не виражає повністю поняття терміна. Систематизувавши і підсумувавши всі проаналізовані визначення, можна запропонувати таке узагальнене, яке будемо вважати робочим у подальшій роботі: термін – це спеціальне слово чи словосполучення, що створюється (запозичується, піддається змінам) як результат взаємодії когніції і комунікації, вживається відповідно до потреб та законів мови, слугує засобом для фіксації, закріплення, збереження, використання нової інформації як у професійній діяльності, так і в у повсякденному житті.

1.2 Поняття термінології та терміносистеми в сучасному мовознавстві

У будь-якій сфері діяльності сучасні фахівці обізнані з термінологією, адже без знання термінології неможливо досліджувати та розвивати будь-яку галузь. Стрімкий розвиток науки вносить зміни в існуючі технології. Це призвело до виникнення низки питань, що мають важливе практичне значення. Наприклад, термінологія потребує стандартизації та систематизації, а процес перекладу з однієї мови на іншу - оптимізації.

Однак, це питання є дуже складним з наступних причин:

- поняття терміну залежить від його значення та важливості в конкретній теорії.
 - кожен вид діяльності або галузь має власну термінологічну систему, тому важливо, щоб кожен, хто займається практикою та наукою, знав терміни.
 - оскільки кожна галузь і кожна теорія має свою власну, важливо пам'ятати, що кожна розвинена мова має тисячі термінів і термінологічних систем.
- Тому для кожного окремого терміна є змінною структурою, яка набуває нових значень залежно від ситуації.

Якщо говорити про термінологічні системи, то вони з'являються тоді, коли галузь знань чи діяльності є добре сформованою, має власну теорію, а також визначені та усвідомлені всі ключові елементи, поняття та зв'язки між ними. Різниця між термінологічною системою і термінологією полягає в тому, що термінологічна система будується з ретельно відібраних, а іноді спеціально створених слів (іноді запозичених) відповідними експертами в цій галузі для того, щоб представити теорію, яка пояснює цю галузь. Поняття (або, точніше, теоретичні об'єкти, терміни і концепт) можна розглядати лише в межах певної теорії (концепції, системи поглядів), а сам термін в цьому випадку можна вживати із застереженням, що це робиться лише для зручності. У такій ситуації слід також переглянути питання про визначення суттєвих ознак терміна. Слід зазначити, що ця "сутнісна ознака" формується як самим об'єктом, так і

теорією, яка забезпечує його розуміння "концептуалізацію" у зв'язку з іншими об'єктами тієї ж предметної області.

Водночас, оскільки необхідно використовувати спеціалізовані поняття (теоретичні об'єкти) для спеціальних цілей, необхідно також визначити їх значення як лексичних одиниць. Ці визначення є відносними, як і відносні істини, що слугують змістом відповідних теорій. З розвитком науки та поглибленням людських знань значення спеціалізованих понять (відповідно до змін у науковій теорії) та термінології, що використовується для їхнього опису, історично змінювалося.

Однак сучасна наука ще більше поглибила наше розуміння взаємозв'язку між теоріями, поняттями та термінологією (і, ширше, мовою спеціального призначення). Множинність і невичерпність елементів об'єктивної реальності та обмеженість кожної теорії зумовлюють відповідні зв'язки. Для того, щоб конкретизувати відношення між термінами як символами, ця структура має бути складнішою. Неодноразово підкреслювалося, що терміни існують лише як частина системи термінів, співвіднесеної з системою понять, а система понять визначається (зумовлюється) предметними областями, спеціальними галузями знань і діяльності. З цього погляду можна побудувати структуру, в якій система об'єктів (денотатів) і терміносистема (система понять) є ланками. Саме система понять і термінів, а не окремих об'єктів, окремих понять і окремих знаків.

Однак слід ще раз наголосити, що при цьому розкривається лише лінгвістична основа терміна, а сутність терміна як позначення поняття по відношенню до терміносистеми, концептуальної системи, теорії та множини об'єктів, що описуються цією концептуальною системою, може бути розкрита лише в семантичному (семіотичному) чотирикутнику. Звичайно, треба пам'ятати, що за цих умов семантичний чотирикутник є ідеальним утворенням. За наявності невпорядкованих еkleктичних термінів ситуація ускладнюється, але загалом виявлення потрійних зв'язків даного терміна є необхідним для його аналізу. Ці зв'язки можна назвати: гнозис (теорія - система понять), референція (терміносистема - предметна система), значення (терміносистема - теорія),

концепт (подвійний зв'язок: понятійна система - теорія - терміносистема), логіка (понятійна система - предметна система). Існування термінів може бути навіть які не залежать від теорії, це можливо в невпорядкованій комбінації термінів (ця точка зору приймається багатьма дослідниками, коли одиниці термінів визнаються термінами), але не в термінологічній системі. У багатьох галузях достатньо понять або узагальнених ідей, які послідовно і повно описують діяльність у цій галузі. Наприклад, термінологічні системи у спорті, рибальстві, нитках, деяких технічних галузях, менеджменті та сфері послуг не ґрунтуються на теорії.

У суспільних науках термінологічні системи можуть визначатися не лише теоріями, а й ідеологіями, системами поглядів і, ширше, світоглядами. У цьому полягає різниця між термінологією та терміносистемою, вживанням у суспільних і природничих науках. Деідеологізація міждержавних відносин дещо послаблює, але не знімає проблему зв'язку між світоглядом і термінами, і навіть між теорією і термінологією.

Так, термінологічна концепція зв'язку між термінами і поняттями, між терміносистемами і концептуальними системами нині трансформується в концепцію взаємозалежності терміносистем і теорій, яку визначають як систему понять цієї теорії.

Отже, йдеться про новий підхід до процесів формування та функціонування термінологічних систем. По-перше, слід зазначити, що термінологічні системи формуються не під час розвитку певної науки (галузі знань/діяльності), а тоді, коли формуються теорії про неї. Крім того, слід взяти до уваги наступне: три випадки формування та функціонування термінологічних систем. Перший випадок - це перехід теорії від періоду відсутності до періоду існування. У цьому випадку ми маємо справу з переходом від невпорядкованого і випадкового набору термінів (попередній пункт) до термінологічної системи, такої як, наприклад, класифікація Ліннея.

Другий випадок — коли знання зростає в межах прийнятої теорії, коли факти не руйнують теорію, а лише збагачують її. У цьому випадку

термінологічна система росте і розвивається на власній основі (наприклад, коли у 1980-х роках розвивалася генетика і з'явилися такі поняття, як гени мобільного розсіювання, онкогени, промотори тощо, і пов'язана з ними термінологія). Третій випадок - зміна теорії, і, відповідно, зміна термінології. Звісно, така зміна не відбувається одномоментно. Зазвичай у цьому процесі є кілька етапів. Неологізми на початковому етапі найменування можуть бути неточними або дуже багатослівними термінами (іноді їх називають терміноїдами, прототермінами, пратермінами, псевдотермінами тощо). Пізніше їх можна замінити більш точними термінами, які правильно позначають поняття. У новій теорії термінологічні системи виникають у міру формування визначень понять, побудови систем і появи кожного терміна (термінів і варіантів термінів). Деякі терміни з термінології попередніх теорій все ще існують, але деякі були пов'язані з новими поняттями, а інші застаріли. Справа ускладнюється, коли одна й та сама галузь описується декількома теоріями одночасно. У сучасній науковій літературі термін має багато визначень, що свідчить про підвищений інтерес до проблеми та вказує на різні підходи до її вивчення. Слід також зазначити, що єдиного чіткого визначення поняття «терміносистема» не існує.

У науковому дослідженні предмета терміни позначають (а в деяких випадках і виражають) конкретні або абстрактні поняття. Загалом можна сказати, що його зміст — це особливе поняття. Концепти є елементом певної концептуальної системи, «по-філософськи» наука та наукові дослідження стверджують, що «знання мають систематичний характер». Особливо, коли йдеться про наукові знання. У процесі наукової діяльності формується теоретична система, що складається з абстрактного комплексу категорій, які складають теоретичну систему. Кожна така «абстракція розглядається як елемент лише в рамках теоретичної системи, в якій вона є композицією категорій». Всупереч формальній логіці вивчення концептів взагалі, на основі якої розвивається наукова та спеціальна теорія мови, йдеться про спеціальні концепти, кожне з яких є абстракція, що міститься в тій чи іншій теоретичній

системі. Ці спеціальні поняття, відповідно до методу пізнання, виникають у процесі пізнання.

Вихідна ідея є основою для уявлення об'єктів – концепти (в епістемологічному сенсі) лінгвістизуються в процесі дискурсу і продукують терміни (лінгвістизовані спеціальні концепти). Ці положення дають змогу повному думати про поняття, а потім і про терміни, що їх позначають. Можна сказати, що з епістемологічної точки зору спеціальні поняття є частиною певної теоретичної системи, в термінології та теорії мови немає «загальних понять», «лише понять», але є й деякі теоретичні (концептуальні) поняття. Потрібно лише чітко розуміти хибні теорії (наприклад, соціально-політичні) і протиставляти їх істинним теоріям. Поняття множинності теорій, що описують одну й ту саму сферу, широко обговорюється у філософській, науковій та термінологічній літературі. Наприклад, існує дві теорії походження нафти: органічна теорія та неорганічна теорія. Не можна сказати, що жодна з них неправильна.

Отже, існують різні процеси, пов'язані з видобутком і переробкою нафти, а отже, і дві термінологічні системи, які відображають припущення цих двох теорій. Терміносистема відображає не лише систему понять, а й систему понять певного уявлення, що загалом можливе співіснування кількох еквівалентних теорій (терміносистем), що відносяться до однієї професійної галузі. З точки зору співвідношення цих термінологічних систем, між ними має принципове значення для термінології в цілому та її застосування. Коли нова теорія узагальнюється для попередніх, то вона може бути використана для термінів попередніх теорій, збагачених новим змістом. При запереченнях терміни, що позначають його основні поняття, «відмирають», але можуть зберегтися як терміноелементи в новій системі, що відображає поняття, що стали приватними (наприклад, терміносистеми фізики Ньютона і Ейнштейна) . З однієї терміносистеми в іншу терміни здатні синхронно переходити з однієї терміносистеми в іншу (співставляючись із поняттями відповідної теорії). У випадку, коли один з двох категорично заперечує інший як неправильний,

перехід термінів з однієї теорії в іншу неможливий. Крім того, те, що вже було сказано вище про залежність терміносистеми й іншого терміна від теорії (концепції), безпосередньо пов'язано з аналізом сутності терміна як знака. Також цей знак, як і будь-яка лексична одиниця, виконує номінативну функцію і має гносеологічний аспект.

Серед українських дослідників мовної культури, наприклад С. Я. Єрмоленко та інших українців, які досліджували мовну культуру, наявність варіантів вважають властивістю лише дескриптивної, або прагматичної слабкої норми (Єрмоленко, 2013, с. 266). На тлі термінів протиставлення різновидів мовної норми, прийнятих у сучасному польському мовознавстві, можна стверджувати, що варіантні терміни присутні як у взірцевій (*wzorcowa*) (високій (*wysoka*)) так і в ужитковій (*użytkowa*) (поточній (*potoczna*)) або груповій (*środowiskowa*) нормі (Sicińska, 2005, с. 79). Саме семантика терміна провокує, власне, появу варіантних термінів як наслідок бажання мовців виділити одну ознаку чи аспект. Причиною цього є бажання спікерів не лише підкреслити його, а й позначити його власні особливості та поняття. Відповідно до цього наявність варіантів може вказувати на необхідність упорядкування конкретної термінологічної системи та уніфікації позначень певного поняття, а з іншого боку, може відображати глибину «розробки» певного поняття в спеціалізована мова, зокрема в національній мовній традиції. Найважливішою умовою виділення варіантних термінів є спільність плану їх змісту, спеціального поняття (значення). У складі сучасних термінологічних систем, наприклад лінгвістичних, є варіанти плану вираження або форми термінів, які можна спостерігати як у складі деяких сучасних термінологічних систем, наприклад лінгвістичних, так і в історичному аспекті мови. Загалом та її термінологічні системи зокрема. Є підстави тлумачити варіант розширено, як загалом, наявність різних планів вираження концепту, різних мовних знаків з різними екс-формами, згідно з визначенням оригінальної лінгвосеміотичної теорії українського мовознавця А. О. Білецького.

На нашу думку, саме такий широкий погляд на явище мовної знакової варіативності в загальному і лінгвістичному конкретному плані призводить до паралельної присутності в наукових традиціях деяких слов'янських слів: варіантної змінюваності. Словник слов'янської лінгвістичної термінології під редакцією А. Єдлічки засвідчив такий паралелізм для польської (1, *wariacja i zmienność*) і словенських мов (*variantnost i premenilnost*). (Єдлічка, 1977–1979, 1, стор. 1) 12). Далі ми спробуємо довести, що подібний паралелізм термінів, тобто тлумачення варіанта як допустимої нормою зміни позначення, поширений і в інших слов'янських країнах, зокрема в Україні. Ми базуємо наше вузьке знання про варіант на різних позначеннях (сигніфікатах, експформах) того самого мовного знака чи образу зі специфічною структурою та характеристикою. Вважаємо, що для задач оптимізації пошуку інформації в термінологічних базах даних, наприклад у базі даних світового слов'янського мовознавства iSybislaw, доцільно прийняти розширений варіант, оскільки різні мовні знаки називають одне й те саме поняття. Саме завдяки цьому в інформаційно-пошуковій системі користувач зможе збирати джерела з різними варіантами позначення тих чи інших понять на різних рівнях варіативності в плані їх вираження – як одним мовним знаком, так і як частина ансамблю різних слов'янських знаків. Відмінності в ступені й засобах варіювання можуть бути різними: від змін у його вимові, позначених (орфоепічні чи орфографічні) або не позначених на письмі (орфоепічні чи акцентовані варіанти), до зміни в окремих частинах складу формотвірного терміна (морфофонемний), і варіанти словотворення. Змінювати форму терміна можна не за однією, а за кількома ознаками його структури.

Наприклад, вчені називають такі варіанти комбінованими. Є такі, наприклад: акцентно-фонематичні альтернативи (пор.). Технічні терміни *sortáment* і *sortáment* є технічними термінами для продукції, що мають значення «склад продукції за марками, профілями, розмірами» (Скопненко, Цимбалюк, 2006, с. 636). У контексті наших роздумів про різні терміни та фактори, що сприяють їх виживанню в мовних системах, важливе зауваження укладачів О.І.

Скопненко та Т.В. Цимбалюк: «Термін сортамент використовують у металургійній промисловості, а сортимент – у виробництві лісоматеріалів» (Скопненко & Цимбалюк, 2006, с. 636; далі скорочення ССІС). Межа варіювання у вигляді вузьких варіантів, що є словом. Навпаки, масштаб варіації в термінах-широких варіантах набагато перевищує межі того самого слова чи мовного знака. У межах такого варіювання позначень амплітуда такої варіативності позначень коливається від одного слова до багатослівної фрази або більш широкого опису спеціального поняття.

Хоча в мовознавстві існує багато суперечок про допустимі межі формальної варіативності слова, на користь доцільності врахування термінів широкого діапазону можливих позначень одного і того ж поняття або варіантів не тільки вузьких, але й широко, свідчить явище так званих різновідмінюваних слів у сучасній слов'янській морфології явище так званих різновідмінюваних слів, тобто практика включення до словозмінних парадигм слів суплетивних форм на взір форм відмінювання українського дієслова дуги з основою дуг- (дую, дуєш) і з основою дм- (дму, дмеш), форм українських слів десна в однині та ясна у множині або відмінкових форм деяких українських займенників типу я, мене, мені; що, чого, чому тощо. Власне, як справедливо зауважує Л. Г. Боярова: «Норма в термінології не повинна суперечити загальнолітературній нормі: у межах термінологічної мовної норми знаходиться все те, що збігається з нормою в загальнолітературній мові, а також те, що свідомо введено до термінології для вираження спеціального поняття» (Боярова, 2013, с. 190). Отже, якщо загальна літературна, тобто унормована та кодифікована, у мовній практиці тлумачити варіант слова можна по-різному, тому для цього є підстави, причинами таких міркувань є: мовна практика. В українському авторитетному термінологічному кодексі є визначення варіантів.

Причиною цього є те, що вони не в змозі зрозуміти їх усі в межах одного мовного знака, а лише при однозначному тлумаченні. Наприклад, найавторитетніший на сьогодні кодекс українських мовознавчих термінів –

енциклопедія Українська мова (далі скорочення – ЕУМ) визначає варіанти так: Видозміни, паралельні форми існування мовної одиниці, що модифікують різні аспекти її вираження (фонемний, морфемний або лексичний склад, місце наголосу, парадигму відмінювання, порядок слів і т. ін.), але не порушують принципу її тотожності (Тараненко, 2007, с. 63). У реєстрі цього видання також реалізовано широке тлумачення варіантів терміна, у передмові від редколегії було зроблено зауваження :

У назвах статей, що складаються з кількох слів, на перше місце винесено слово, яке більшою мірою визначає зміст і специфіку терміна (Тараненко, 2007, с. 5). Засвідчений її членом ЕУМ конкретні форми вираження, реалізації в мовленні умовно-абстрактних мовних одиниць' (Тараненко, 2007, с. 63). дає ще більше підстав для розширення знань про варіанти термінів і для відмежування позначення змінних від одного. поняття в будь-який час і в більш широкій часовій перспективі, з'ясувати склад комплексів варіантів, які поділяються на дві групи: змінні або незмінні. Широкий погляд на позначення дозволяє виділити терміни, які мають найбільшу силу в подальшому визначенні понять, і терміни, обмежені у своєму функціонуванні працями різних часів, дослідженнями окремих членів наукової школи або особисто уповноважених осіб. Переклад альтернативи як однієї паралельної форми можливий у такі системи: наприклад, для інформаційно-пошукових систем, наприклад, для світового слов'янського мовознавства iSybislaw, щоб врахувати всю різноманітність позначень, що описуються одним і тим же терміном у будь-якому функціоналі. різновиди текстів, що входять до джерельної бази; наприклад, для бази даних iSybislaw із ключовими словами про це. Першим кроком до вивчення варіативності термінів має бути ґрунтовний аналіз лінгвістичної терміносистеми окремих слов'янських мов у конкретний період її функціонування з подальшим аналізом термінобудови та складу різних слов'янських слів.

Зокрема, важливо уточнити загальні відмінності від інших груп, які використовуються для позначення загальних понять. І, як альтернатива,

орієнтуючи аналіз варіантних форм термінів на суто практичну потребу пошуку в мовних джерелах певної інформації, викликаної її чистотою, можливо, такий образ буде організований на основі двох факторів:

- 1) тип і простір тексту, його розташування;
- 2) період часу.

Якщо врахувати такі параметри, то можна обмежити кількість варіантних термінів у пошуках, які потрібні користувачеві. Питання про обсяг розглянутих термінів-варіантів також стосується, наприклад, побудови джерельної бази інформаційно-пошукової системи. Крім того, вміщено критерії введення до нього текстів певних стилів, жанрів і типів або з хронологічними обмеженнями періоду публікації таких текстів. Їх можуть поєднувати: обмеження щодо введення текстів певних стилів, жанрів і видів у свій збірник, як публікації з 1991-1992 рр. по теперішній час включено до бази даних світового слов'янського мовознавства.

Дані зібрані базою даних світового слов'янського мовознавства до iSybislaw включено тексти, опубліковані з 1991-1992 рр. до сьогодні. Наукова праця є основою її джерельної бази, яку складають наукові праці, тому видання педагогічно-методичних та науково-популярних циклів до цієї бази не включаються. Але навіть чітко визначені часові та функціонально-стильові межі вихідних даних для iSybislaw неминуче розширюються. Це доводить на прикладі української наукової практики журнали, наукові монографії та збірники термінологічних конференцій входять до переліку видань, які були укладені до початку XXI ст. Розширення сучасної лінгвістичної термінології зумовлене тим, що в українських наукових виданнях періоду з 1991 р. (з 1991 р.) з'явилися наукові публікації про період незалежності (з 1991 р.). Це спонукає до обговорення нової національної лінгвістичної термінології, її походження та ресурсів, а також її розвитку, доцільності повернення специфічних термінів на заміну калікосів з інших зразків, балансу націоналізації та інтернаціоналізації в термінологічних інноваціях.

1.3 Класифікація філософської термінології

Філософська термінологія дуже різноманітна за своїм складом і походженням, розгалужена за структурою і складна за науковим змістом. Вона також досить різна за своїм складом і походженням, розгалужена за структурою і впорядкована за структурою. Тому можна стверджувати про значну диверсифікованість філософської термінології як незвичайної полісистеми (системи) з її неоднорідністю та складною ієрархічною структурою: адже можна і потрібно говорити не лише про цілісну терміносистему філософії взагалі, а й про оригінальні, багато в чому відмінні й відносно самостійні терміносистеми певних філософських дисциплін, напрямів, течій, шкіл, ба навіть окремих філософів. Це значно ускладнює проблеми нормалізації, стандартизації та кодифікації філософських термінів.

Якщо розглядати його відповідно до внутрішньої предметної структури філософського знання, то це власні характеристики філософських дисциплін, поділ на частини та поділ їх на різні розділи та відокремлення філософських дисциплін з властивими їм. У філософській термінології вони описують проблеми та категоріальний апарат у термінах вирішення проблем, їхніми межами є філософська термінологія.

Класифікації, які базуються з різних тематичних груп:

- 1) метафілософські терміни – терміни на позначення самої філософії та її складників;
- 2) історико-філософські терміни – терміни на позначення конкретно-історичних філософських напрямів, течій, шкіл, концепцій тощо;
- 3) загальнофілософські терміни – терміни на позначення універсальних філософських категорій;
- 4) онтологічні терміни – терміни філософської теорії буття;
- 5) гносеологічні (епістемологічні) терміни – терміни філософської теорії пізнання;

б) аксіологічні терміни – терміни філософської теорії вартостей (цінностей); у тому числі:

- терміни етики – терміни філософії моралі;
- терміни естетики – терміни філософії мистецтва та інших форм естетичної діяльності загалом; 7)

праксеологічні терміни – терміни філософської теорії діяльності;

8) натурфілософські терміни – терміни філософії природи;

9) соціально-філософські терміни – терміни філософії суспільного життя в усіх його формах;

10) філософсько-антропологічні терміни – терміни філософії людини;

11) терміни психології (як філософської дисципліни) – терміни філософської науки про душевне життя людей;

12) терміни логіки – терміни філософської науки про мислення.

Висновки до першого розділу

Отже, варто зазначити, що ця класифікація є умовною з формально-логічної точки зору. При цьому деякі терміни можна включати відразу в кілька тематичних груп (наприклад, термін мислення – до гносеологічної, логічної та психологічної термінології; суб'єкт – до загальнофілософської, онто-, гносео- й праксеологічної, тощо). Зараз, особливо останнім часом вводяться нові напрямки філософії (такі, як філософія науки, філософія техніки, філософія мови, філософія діалогу, комунікативна філософія, аналітична філософія, гендерна філософія, культурософія, антропософія, метаантропологія, націософія, етнофілософія, екософія та ін.), всі вони визнаються самостійними філософськими дисциплінами, претендуючи на статус самостійних філософських дисциплін з власним предметним полем, і таким чином, вище окреслений категоріальний апарат, який лише частково вписується в робочу класифікацію.

Розглянувши, також, складні означальні конструкції з погляду синтаксису, ми бачимо, що відповідно до дослідження, складні означальні конструкції використовуються в складних реченнях із різними типами зв'язків, тобто складних синтаксичних конструкціях.

РОЗДІЛ II. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

2.1 Структурні особливості турецької філософської термінології

Неможливо розглядати філософські турецькомовні терміни незалежно від рухів вестернізації. Відносини із Заходом в османському суспільстві, яке зазнало процесу вестернізації, спонукали інтелектуалів вивчити західну мову, перейти до західної думки. У тих випадках, коли турецький еквівалент відсутній, було зроблено спробу забезпечити єдність термінів, запозичених із західних мов. Коли іноземний термін запозичується із західної мови, як це має місце в західних мовах, використовуються грецькі та латинські оригінали, адаптовані до звукової структури турецької мови. Однак терміни, які раніше увійшли до турецької мови з інших західних мов і для яких не було знайдено нового еквівалента, були залишені без змін. Як ми уже з'ясували в першому розділі, що цілісної філософської турецькомовної термінології, нажаль немає.

За структурою терміни турецької філософської термінології можна розділити на: терміни словосполучення; абстрактні терміни (які особливо зустрічаються у словосполученнях), що є незвичним для багатьох інших термінологій і серед них, виділяє саме — філософську; прості і складні терміни, також терміни які мають «західне запозичення» слів; синонімічні терміни.

1. Філософські турецькомовні терміни словосполучення:

Для початку виділимо кілька типів словосполучень, які вважаються найпоширенішими: за головним словом (за морфологічним вираженням граматично опорного слова): іменникові, прикметникові, дієслівні, прислівникові, числівникові, займенникові; за синтаксичними відношеннями: атрибутивні, означальні, об'єктні, обставинні, єднальні, протиставні, розділові; за характером синтаксичного зв'язку: підрядні, сурядні; за ступенем синтаксичної спаяності: синтаксично вільні та синтаксично нечленовані.

Прикметник (дієприкметник) + іменник.

Препозитивний компонент таких термінів може бути виражений як прикметником-дериватом (*yunan filozoflar* — грецькі філософи, *doğa filozofları* — натуральні філософи, *bilimsel analiz* — науковий аналіз, *pozitif felsefe* — позитивна філософія, *felsefi düşünme* — філософічне мислення, *fransız felsefesi* — французька філософія, *diyalektik düşünme* — діалектичне мислення, *ruhsal faaliyet* — духовна діяльність, *felsefi çalışma* — філософічна праця, *diyalektik emek* — діалектична праця, *doğal bağlantı* — природний зв'язок, *tarihsel bağlantı* — історичний зв'язок, *felsefi zihin* — філософічний розум, *doğa dünyası* — природний світ, *doğal seçim* — природний добір, *dini inançlar* — релігійні вірування, *ebedi zihin* — вічний розум, *idealize zihin* — ідеалізований розум, *üretken güçler* — продуктивні сили, *bakış açısı materyalizmi* — поглядовий матеріалізм), так і прикметником-комполитом зі складеною твірною основою (*sosyalizm öncesi* — дотогочасовий соціалізм, *ekonomik ve siyasi ilişkiler* — економічно-політичні відносини).

Серед зазначеного найчисленнішого типу атрибутивних термінів можна визначити три групи:

а) складені терміноодиниці, компонентами яких виступають слова термінологічного характеру, тобто терміни-однослови: *doğa filozofları*,

bakış açısı materyalizmi та інші.

б) терміносполучення, до складу яких входять нетермінологічного (загальноживаного) характеру прикметники в термінологічному значенні:

ruhsal faaliyet, *ebedi zihin*, *pozitif felsefe* та інші.

в) терміни-словосполучення, до складу яких входять нетермінологічного (загальноживаного) характеру іменники в термінологічному значенні:

üretken güçler, *diyalektik düşünme* та інші.

2. Іменник + прикметник

Наприклад: *insan ruhu* — дух людський, *siyasi ilham kaynağı* — витхнення політичне, *mükemmel bağlantı* — зв'язок ідеальний, *pozitif bilgi* — знання позитивне, *siyasi içerik* — зміст політичний, *ulusal ülkü* — ідеал національний, *mutlak bir fikir* — ідея абсолютна, *ruhani devrim* — переворот духовний,

kapitalist düzen — порядок капіталістичний, *gerçek mutlaktır* — правда абсолютна, *insan ırkı* — рід людський, *santrifüj kuvveti* — сила центробіжна тощо.

2. Іменник + іменник (двокомпонентні)

У цій групі співіснують моделі:

1) іменник у називному відмінку + іменник у родовому відмінку (*parça hayranlığı* — адорація штуки, *fikir birlikteliği* — асоціація ідей, *güvensizlik oylaması* — вотум недовір'я, *olasılığın sınırı* — границя можливості, *düşünme unsurları* — елементи мислення, *doğa yasası* — закон природи, *insanlık tarihi* — історія людськості, *gerçekler mantığı* — логіка фактів, *insan yığını* — маса народу, *düşünce treni* — напрям думок, *konuşma gövdesi* — організм бесіди);

2) іменник у називному відмінку + іменнику знахідному відмінку з прийменником (*hayatta umutsuzluk*, *varoluş mücadelesi*).

Загалом опорний компонент таких термінів найчастіше виражається іменником у називному відмінку однини, а залежні слова – іменниками в родовому відмінку однини або множини (*inanç özgürlüğü*— свобода віри, *sermaye stoğu* — маса капіталу, *araştırma konusu* — предмет дослідження, *bilim kavramı* — поняття науки, *erkeklerin tarihi* — історія чоловіцтва, *meşruiyet duygusu* — почуття легальності, *emeğin uzmanlaşması* — спеціалізація праці, *vatandaş hakları* — права громадянина, *kaderin gücü* — сила фатуму, *genel fenomenleri* — загал явищ).

Малопродуктивною моделлю для творення філософських одиниць у досліджуваній терміносистемі є модель двочленної словосполучки, ускладненої прийменником: *varoluş mücadelesi* , *gelişimde ilerleme*.

3. Дієслово + іменник (V + S)

Препозитивний елемент таких словосполук виражений неозначеною формою дієслова, а залежні слова – іменниками в знахідному відмінку: *bir varsayımda bulunmak* — висловити припущення , *gerçekliği bilmek* — пізнавати реальність.

Найбільше представлені у системі турецької мови терміни словосполучення, тобто багатослівні (багатокомпонентні або складені) філософські терміни. Серед філософських термінів ми виділяємо тричленні, чотиричленні та п'ятичленні термінісловополуки з таким розташуванням компонентів. Тричленні конструкції будуються за такими схемами:

Прикметник + прикметник + іменник (трикомпонентні)

Наприклад: *kendini yöneten ilkel topluluklar* — первісні самоуправні общини, *ilkel insan hakları toplulukları* — первісні народоправні общини, *ilkel sosyal topluluk* — первісна громадська спільність, *pratik insanı ve entelektüel faaliyet* — практична людсько-зміслова діяльність.

У цій тричленній синтаксичній конструкції перший прикметник виконує уточнювальну функцію, наприклад, двочленний термін грецька філософія приєднанням до нього ще одного прикметника диференціює аналізований вираз за певними ознаками: *spekülatif yunan felsefesi* — спекулятивна грецька філософія, *eski yunan felsefesi* — давня грецька філософія. Тому один із компонентів-прикметників терміносполук, утворених за цією моделлю, часто виступає в постпозиції до означуваного слова: *birbirinden kopuk sosyal katmanlar* — відрубні верстви суспільні, *sürdürülebilir minimum biyolojik* — сталий мінімум біологічний, *zalim siyasi sistem* — тиранський устрій політичний, *kamusal üretim araçları* — суспільні засоби продукційні.

4. Іменник + прикметник + іменник + іменник (чотирьохкомпонентні)

Наприклад: *insanlığın tarihsel ilerlemesinin motoru* — рушій історичного поступу людства, *tek üretim yöntemi çağı* — доба єдиничного способу продукування, *birimlerin sosyal konumlarının eşitliği* — рівність суспільного положення одиниць; *doğanın pozitif bilişinde ilerleme* — поступ позитивного пізнання природи.

duygudaşlık (франц. *Symphathie*); (англ. *sympathy*) — емпатія, співчуття, співпереживання.

5. Прислівник + прикметник + іменник + іменник + іменник (п'ятикомпонентні)

Наприклад: *toplum ve hükümet arasında yasal olarak tanımlanmış işbirliği biçimleri* — законно означені форми співділання суспільства з правительством.

Наведений перелік структурно-словотвірних типів термінів показує, що найвищою продуктивністю у філософській термінотворчості І. Я. Франка відзначаються моделі простого двочленного словосполучення, серед складних – тричленні та чотиричленні утворення. Словотвірним моделям з п'яти і більше членів в аналізованій терміносистемі властива невисока продуктивність.

Можна виділити такі головні типи синонімії:

1) синонімія “інтернаціоналізм”: *farklılaşma* (диференціація) — *ayırışma* (різницювання); *degenerasyon* (дегенерація) — *yozlaşma* (вироджування); *düalizm* (дуалізм) — *İkililik* (двоїстість); *monizm* (монізм) — *birlik* (єдність); *karşıtlık* (антагонізм) — *muhalefet* (протівенство); *sanat* (мистецтво) — *art* (штука); *bütünleşme* (інтеграція) — *merkezcil güç* (сила центротяжна).

Інколи інтернаціональний термін у працях І. Франка має кілька національних

дублетів-відповідників, наприклад: *regresyon* (регрес) — *yerleştirme* (цощення) — *retrogresyon* (поступ назад) — *arkadan bıçaklamak* (назадництво);

2) синонімія власне турецьких термінів: *varoluş* (існування) *varlık* – (єствування); *mücadele* (боротьба) – *yarışma* (змагання); *sınır* (межа) – *sınır* (границя); *hedef* (ціль) – *hedef* (мета) тощо.

Додатковим типом синонімії є:

1) синонімія між застарілим терміном і сучасним нормативним філософським терміном: *ayaklanma* (повстання) – *ortaya çıkması* (виникнення); *düşündüm* (мисль) – *görüş* (думка); *yaratık* (істота) – *özü* (сутність); *dinlenme yeri* (супочивок) – *huzur* (спокій); *zihin* (ум) – *akıl* (розум); *imza* (ціха) – *işaret* (знак); *anlamı* (змисл) – *yetenek* (чуття); *hayal etme* (виображення) – *hayal gücü* (уява) тощо.

2.2 Семантичні особливості турецької філософської термінології

За семантичною ознакою, тобто за ступенем валентності компонентів, у філософській термінології наявні розкладні (вільні та відносно вільні) термінословосполучки. До вільних відносимо словосполучки, де кожен із компонентів

– термін, що може вільно сполучатися з іншими термінами всередині системи: *bilimsel analiz* — науковий аналіз, *devlet mülkiyeti* — державна власність, *felsefî analiz* — філософічна аналіза, *doğa filozofları* — натуральні філософи, *uluslararası sermaye* — інтернаціональний капітал, *diyalektik materyalizmi* — матеріалізм діалектичний. Наявність мікросистеми термінів словосполук з тим самим родовим поняттям і різними видовими теж свідчить про «вільність» таких термінологічних утворень: *özel mülkiyet* — приватна власність, *doğal yolla* — натуральний лад, *felsefî çalışma* — філософічна праця, *felsefî düşünme* — філософічне мислення, *diyalektik düşünme* — діалектичне мислення.

Ще одним різновидом розкладних термінів словосполук є відносно вільні утворення, де один більш як 10 термінів, наприклад: *estetik doktrini* — естетична доктрина, *estetik eleştiri* — естетична критика, *estetik ölçü* — естетична міра. Терміни, які є лексико-семантичними варіантами слів, вони не втрачають зв'язку з ними, навіть якщо вони знаходять широке професійне застосування. Системний семантичний аналіз, а також їх системна характеристика підтверджує наявність у них фундаментальних лексико-семантичних явищ, спільних для одиниць загальнолітературної мови. Вони мають послаблені термінологічні особливості, не відповідають таким основним вимогам до термінів, як точна співвіднесеність із висловлюваним поняттям, однозначність у межах терміносистеми.

Прикладом семантичного процесу може слугувати лексема **düşünmek**, яка має значення “мислити”, отже — мислити, зіставляючи явища об'єктивної

дійсності і роблячи висновки. Нові люди мислять по-новому, мислять державними масштабами.

Було створено нове значення цього слова, на основі його сформувалося слосполучення «філософська думка».

Натомість, більшість термінів – це вузькоспеціальні терміни, які не мають інших значень та використовуються лише у філософській сфері, наприклад:

duygudaşlık — емпатія, співпереживання. 1-*Birlikte duygulanım* — відчувати разом (двокомпонентні), *bir şeyi birlikte yaşama* — переживати щось разом, *birlikte duyma* — чути щось разом; *başkasının duygularını paylaşma* — розділяти чийсь почуття.

1- *Bir insanın bir başkasına karşı doğrudan doğruya bir eğilim duyması* (безпосередня емпатія людини до іншої людини);

duygululuk (франц. *sensibilité*); (англ. *sensibility*) — чутливість.

2- *Duyumları yaşama yeteneği* — здатність переживати відчуття. 4- *Uyarımları alıcılıktaki incelik* — тонкість у сприйнятливості до подразників. 5- *Çabuk, kolay heyecanlanma eğilimi* — схильність швидко і легко збуджуватися; *hafif bir alınma, kırılma* — легка образливість.

eleştirecilik (франц. *criticisme*); (англ. *criticism*) — критика. 1- *insan bilgisinin sınırı üzerine felsefe bilinci ve bu bilincin uyanık tutulması*. філософська свідомість обмеженості людського знання і пильність цієї свідомості. 2- *Kant'ın us ve bilginin sınırını ve olanaklarını saptamak üzere, özellikle*. Метод філософії Канта, особливо спрямований проти догматизму і скептицизму, з метою визначення меж і можливостей розуму і знання — *dogmacılığın ve kuşkuculuğun karşısına koyduğu felsefe yöntemi*.

genelleştirme — (франц. *généralisation*) генерералізація. *Tek tek ya da özel durumlardan genel bir yasanın, önermenin çıkarılması*. Виділення загального закону або пропозиції з окремих або особливих випадків.

Висновки до другого розділу

Слід зазначити, що найчастіше зустрічаються термінологічні двокомпонентні словосполучення із підрядним зв'язком, у яких головне слово морфологічно є іменником, а залежне виражене прикметником (роздвоєний рух, нинішній час); ; прислівником (поступ наперед, поступ назад); іменником (історія людськості, боротьба за єствування). У термінологічних сполученнях складності типу багатоконпонентних термінів виступають лексеми, що вживаються на позиції опорних слів-іменників, які входять у філософську підсистему різними шляхами: із загальнолітературної мови через семантичне переосмислення (людський дух; ідеалізований розум; в) з інших терміносистем. (громадянське суспільство, капітал). Елементи багатоконпонентних термінів (очевидно, на етапі розробки Франка для створення єдиної термінологічної одиниці): із загальнонаукової лексики (аналіз науки).

Водночас можна констатувати, що різноманітні форми дериваційного складу є такою ж термінологічною реальністю, як і терміни, утворені афіксальними способами. І цей метод є високопродуктивним у філософській термінології. Значний відсоток описово-аналітичних терміносполучень є свідченням нестабільності, невідомого спонтанного використання нових термінів.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження можна зробити висновок, що в галузі філософської термінології необхідно провести велику кількість термінологічних досліджень. Роботи, спрямовані на узгодження термінології інших розділів філософії (онтології, історії філософії, філософської антропології, логіки та ін.), були виконані роботами, спрямованими на гармонізацію термінології інших розділів науки (онтології, історії філософії, філософської антропології). Крім того, термінологічне упорядкування є засобом, що спонукає та стимулює. Слід також зазначити, що термінологічне упорядкування є інструментом стимулювання.

Словотвірне дослідження використовується для систематизації термінології та виявлення нових горизонтів когнітивних проблем. Саме використання словотвірних досліджень систематизує термінологію та виявляє нові горизонти когнітивних проблем.

Отже, якщо загальна література, унормована та кодифікована, у мовній практиці тлумачити варіант слова можна по-різному, тому для цього є підстави, причинами таких міркувань є: мовна практика.

Слід також зазначити, що єдиного чіткого визначення поняття «терміносистема» не існує. Різниця між термінологічною системою і термінологією полягає в тому, що термінологічна система будується з ретельно відібраних, а іноді спеціально створених слів (іноді запозичених) відповідними експертами в цій галузі для того, щоб представити теорію, яка пояснює цю галузь. Поняття (або ,точніше, теоретичні об'єкти, концепти) можна розглядати лише в межах певної теорії (концепції, системи поглядів), а сам термін в цьому випадку можна вживати із застереженням, що це робиться лише для зручності.

ÖZET

Bu makale, zamanımızın Türkçe felsefi terminolojisindeki yapı ve anlam özelliklerini ele alacaktır. Modern Türk dilinin felsefi terminolojisine odaklanacağız. Bu çalışmanın amacı, modern Türk dilindeki felsefi terminolojinin yapısal ve anlamsal özelliklerini ve bunların tematik sınıflandırma gruplarını analiz etmektir. Felsefi fikirler genellikle çok farklıdır, tamamen "siyah" veya tamamen "beyaz" bir düşünceye sahip değildirler, hatta toplumumuzda kınanabilecek "gri" bir düşünceye bile sahiptirler. Felsefi terimlerin kaynağı, beden ve zihin arasındaki ilişkiyi inceleyen yerel dilin ve mitolojinin derinliklerine kadar izlenebilir. Dolayısıyla, dil gelişiminin bu alanında sürekli olarak yeni terimler (felsefi neolojizmler) ortaya çıkmaktadır. Bunların birçoğu yazarlarının zaman içinde test edilmiş kelimeleridir, bazıları er ya da geç genel kabul görmüş felsefi terimlerin ana fonunun bir parçası haline gelir ve bazıları asla belirli bir filozofun veya destekçilerinin bireysel sözlüğünün ötesine geçmez.

Bu çalışmanın, karmaşık anlam yapılarının işlevsel ve anlamsal alanlarını inşa ederek anlaşılmasını ve tercüme edilmesini sağlamayı amaçladığını belirtmek önemlidir. İşlevsel anlamsal alanın kuramsal temellerini inceleyerek, sözcüksel ve dilbilgisel birimlerin gruplandırılması kategorisini ve anlamsal işlevlerinin ortaklığı temelinde etkileşime giren dil araçlarını tanımlayabileceğiz.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- О. І., Новоставська (2013). *Філософська термінологія: специфіка, класифікація, еволюція.*
- В. З., Соловій (2011). *Основні підходи до вивчення терміна.*
- У. В., Хамар (2018). *Філософська термінологія в контексті сучасних термінологічних норм.*
- Redakcja naukowa Zofia Rudnik, Karwatowa (2017). Dynamika współczesnego słownictwa słowiańskiego w przestrzeni stylistowo-funkcjonalnej.*
- Л. М., Овсієнко (2022) *Термін як складник різних терміносистем.*
- Р. В., Стацюк (2016) *Основні підходи до визначення поняття «термін» у сучасній лінгвістичній науці.*
- Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. (2000) *«Основи термінотворення».*
- О. І. Новоставська., (2013). *Терміни-словосполучення в системі філософської термінології Івана Франка.*
- Prof. Dr., Bedia Akarsu. (1975). *Філософський турецькомовний словник «FELSEFE TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ».*
- Ihsan Fazlıoğlu., (2005). *Türk Felsefe-Bilim Tarihi'nin Seyir Defteri.*

ДОДАТКИ

- bilimsel analiz — науковий аналіз
- bakış açısı materyalizmi — поглядовий матеріалізм
- birimlerin sosyal konumlarının eşitliği — рівність суспільного положення одиниць
- birbirinden kopuk sosyal katmanlar — відрубні верстви суспільні
- bir varsayımda bulunmak — висловити припущення
- bilim kavramı — поняття науки
- doğa filozofları — натуральні філософи
- diyalektik düşünme — діалектичне мислення
- diyalektik emek — діалектична праця
- doğa dünyası — природний світ
- doğal seçim — природний добір
- dini inançlar — релігійні вірування
- doğal bağlantı — природний зв'язок
- erkeklerin tarihi — історія чоловіцтва
- emeğin uzmanlaşması — спеціалізація праці
- eski yunan felsefesi — давня грецька філософія
- felsefi düşünme — філософічне мислення
- fransız felsefesi — французька філософія
- felsefi çalışma — філософічна праця
- felsefi çalışma — філософічна праця
- felsefi düşünme — філософічне мислення